

Mot til å skape

Av Nina Malterud

Etter å ha arbeidet noen år som kunstner må en være ganske hardhudet eller ganske sløv for ikke å oppleve den ene krisen etter den andre: Fortvilelse over å ha lært for lite, ha lært for mye, forstå for lite, somle for mye, gruble for lite, prate for mye, jobbe for lite... eller omvendt.

Både håndverkeren og kunstneren står som forbilder for kunsthåndverkeren. Håndverkeren er teknisk dyktig, arbeider hardt og lenge med mye flid og tålmodighet. Kunstneren er temperamentsfull, med et dypt indre trykk som skal ut, en fri person i et ufritt samfunn, hensynsløs men samtidig sensitiv.

Er det rart en kan bli litt forvirret? Skjene til den ene og den andre siden — eller bli helt handlingslammet.

Motsetningene tørner sammen i ett sett: det tillærte mot det selvstendige, det ordnede mot det frie, det mulige mot det umulige. Forbilde støter mot forbilde og forbilder støter mot virkeligheten. Det smeller iblant — men kanskje ikke høyt nok?

Det kan være lettere å ta sine egne ideer om hvordan virkeligheten burde være, mer alvorlig enn virkeligheten selv. Konflikter som kunne vært kilder til nye sider i arbeidet, avvises som ukonsentrert røre og surr. Og valgene som ingen andre enn en selv kan ta, kommer ikke fram i lyset.

I en slik periode, svart av dårlig samvittighet over min dårlige arbeidsmoral og min mangel på kunstnerisk dybde, falt jeg over en bok av Rollo May, nålevende amerikansk psykolog: «The Courage to Create» (1975) — oversatt til svensk (men ikke norsk): «Motet att skapa» (1984). Han legger her fram teorier om kreativitet generelt og om kunstnerisk arbeid spesielt. Han er selv dypt involvert i kunst og vitenskap og begynte å arbeide med spørsmål om kreativitet av ren begeistring for fenomenet — ikke for å fange det inn i psykologiske termer.

Bokas innhold traff så mye av det jeg selv fomlet med, at jeg ble fyr og flamme — hadde fått en ny helt. Bokas form er slett ikke uangripelig og har ingen sannhetsbeviser. Det er teorier og begreper man kan bruke en stund — inntil noen nye kanskje dukker opp.

Her følger min redegjørelse for innholdet. (Sitatene er fra den svenske utgaven, oversatt av meg.)

Mot er ikke det motsatte av fortvilelse —

snarere evne til å gå videre tross fortvilelse. Mot er heller ikke det samme som dumdristighet: tross

for å kompensere en ubevisst frykt. Det engelske ordet for mot — courage — er av samme stamme som det franske ordet for hjerte — coeur. Motet er hjertet, blodpumpen, i alle handlinger. Motet er det som gjør det mulig å være og å bli. Motet forutsetter at vi har tyngdepunktet i oss selv — mens «indre tomhet» fører til ytre apati og videre feighet.

Motets paradoks er at det krever et totalt engasjement og samtidig bevissthet om at det kan godt være man tar feil. Et sant engasjement er ikke uten tvil, men på tross av tvil. Den absolutte overbevisning er farlig, fordi den høylytt skal overdøve tvilen.

Motet har mange former: fysisk, moralsk, sosialt osv. Det skapende mot er det som her er interessant. Med det menes mot til å oppdage nye former, nye symboler, nye mønstre.

Hvorfor trenges det mot til det å skape?

Alle samfunn frykter sine kunstnere og vil forsøke å legge beslag på dem på forskjellige måter, fordi de med sin mulighet til nye innsikter truer status quo. Til tross for forbud og straffer så strenge som døden, har kunstnere fortsatt å skape — eller mennesket fortsatt å lete etter innsikt, og dermed satt seg opp mot autoritetenes lover.

Mytene forteller om dette,

f.eks. Prometheus som stjal ild fra gudene og ga den til menneskene, ild i betydningen kunst — kultur — vitenskap. Eller Adam og Eva som stjeler fra kunnskapens tre. De blir da også straffet og fordrevet fra paradiset — uskyldstilstanden, det barnslige. Å være voksent ansvarlig menneske er å være ute av uskylden, noe som *må* medføre angst og skyld — som det krever mot for å møte.

«Psykoanalysens funksjon er å øke bevisstheten — ja, å hjelpe mennesker til å spise av kunnskapens tre på godt og vondt.»

Det å ta kunnskap/visdom til seg innebærer en konflikt både på et allment plan som har med liv/død å gjøre — og mer konkret i tid og sted, som at kunstnere i vår tid kjemper mot vårt samfunns guder: konformismen, likegyldigheten, materialismen, utbyttingen.

Kreativiteten er den prosessen der noe nytt skapes

Sann kunst er det som gir opphav til en ny virkelighet og utvider menneskets bevissthet. (Begrepet kreativitet blir ofte, meget misvisende, brukt i forbindelse med hobbyer og fritidssysler, aktiviteter med et helt annet formål.)

Psykologisk forskning har i stor grad beskjeftiget seg med kreativitet som en nevrose, et avvik, en kompensasjon for et følelsesmessig savn — noe negativt, som ved sunn mental helse ville bli overflødig. Rollo May tar absolutt avstand fra denne tankegangen. Kreativitet i vår kultur har ofte vært forbundet med mennesker som ikke passer inn, og som også har et vanskelig liv (van Gogh, Virginia Woolf), men det betyr ikke at kreativitet er produktet av nevrosen. Vår logikk på det bevisste plan vil alltid forsøke å drive oss til tilpassing, også til et galt liv eller til en gal verden, og dermed avskjære oss

fra nye og dype erfaringer.

Kreativitet er faktisk emosjonell helse i høyeste forstand — en måte å realisere seg selv/sin egen virkelighet på.

Den skapende prosess innebærer et møte mellom kunstneren og hans egen ide, visjon, eksperiment. *Møtet* er et sentralt begrep for Rollo May. Det avgjørende for møtets kvalitet er ikke graden av viljeanstrengelse, men av absorbering, intensitet, engasjement. Kunstneren forsøker å formidle sine visjoner om hva det er å være menneske, sin verden. Om han maler et bilde av en gjenstand viser ikke bildet gjenstanden, men hans visjon om gjenstanden. Angsten knyttet til *Møtet*, henger sammen med avstanden mellom visjonen og resultatet — å se muligheten for nederlag i øynene.

Det bevisste mennesket i den skapende handlingen er den ene polen i *Møtet*. Den andre polen er hans verden, dvs. det mønster av meningsfulle relasjoner som omgir ham. Denne verden er både objektiv og subjektiv: Den forandres kontinuerlig fordi den står i et dialektisk forhold til individet.

Man kan godt ha talent uten å anvende det. Kreativitet krever handling. Uttrykket «en kreativ handling» er mer presist enn «en kreativ person». Noen kunstnere (eks. Picasso) har både hatt stort talent og stor handlekraft. Andre kan faktisk være meget kreative uten så stort talent, i kraft av sitt intense engasjement. I følge Rollo May finnes det i vår tid nok av talent, men dårlig med lidenskap i betydningen innlevelse, engasjement. Vi dyrker talent og teknikk for å unngå angsten i det direkte møtet.

Kreative mennesker kan, mer enn andre, leve med angst, selv om det koster dyrt. De slåss med det som ennå ikke er, for å få det til å bli til noe.

«De dunker på stillhetens mur for å få musikk til svar, de forfølger meningsløsheten til de kan avtvinge den mening.»

Begrepet *Møte* kan klargjøre et viktig skille mellom «autentisk» og «eskapistisk pseudo-»skapende virksomhet. I den sistnevnte er den utøvende ikke primært interessert i det nye som skal komme fram, men i sin egen person i ferd med å skape. Dermed blir det intet møte, intet engasjement i virkeligheten.

«Det de sanne kunstnere gjør er å avsløre de psykologiske og åndelige betingelser for sitt forhold til verden.» Dette er mulig i de øyeblikk hvor de bruker hele spekteret av seg selv, både bevisste og ubevisste krefter. Kunstneren kan i sitt språk gi et forvarsel om hva som holder på å skje med en kultur.

«Man lærer å svømme om vintren og gå på ski om sommeren»

Den skapende prosess pågår også når man ikke arbeider bevisst, på nivåer utenfor viljens kontroll. Vi kjenner historier om berømte matematikere som våkner midt på natta med den nye formelen klar i hodet.

Man kan ikke ville være kreativ — men man kan ville engasjere seg intenst.

«Det ubevisste» i bestemt form eksisterer ikke, men kan beskrives som ubevisste dimensjoner av erfaringer og opplevelser, de muligheter til bevissthet eller handling som individet ikke kan eller ikke vil aktualisere.

Hvordan oppstår gjennombruddet i en skapende prosess? Hvordan kan ny innsikt komme fram? En dramatisk kamp må utkjempes, mellom den nye innsikten og det vi vet og kan fra før. Noe av det gamle må ødelegges — herav både angst og skyld.

